

Wilhelm Gábor

A Néprajzi Múzeum japán gyűjteménye

46

A Néprajzi Múzeum csaknem negyedmilliós tárggyűjteményén belül az ázsiai tárgyak száma 14 ezer, ezen belül pedig a japán darabok száma a legnagyobb. A gyűjtemény kialakulása egybeesik Xántus János kelet-ázsiai útjával (Xántus japán gyűjteményéről egy másik írásban lesz szó). Több más ázsiai részgyűjteményhez hasonlóan a gyűjtemény törzsanyaga 1870 és 1936 között jött létre, és a második világháborút követően csak egészen kis mértékben gyarapodott.

Japán tányér
(Baráthosi Balogh Benedek gyűjtése)

A múzeum japán gyűjteménye öt jelentősebb részből tevődik össze, ezek mindegyike a második világháború előtt érkezett meg Budapestre. A tárgyak típusa szerint kitüntetett szerepet játszanak a fegyverek, meg kell említeni még a kerámiákat, *necukéket* [művészi kivitelű gombszerű pecek, amelyek az *inrók* (lakkdobozkák) övre erősítését biztosították – a szerk.], *cubákat* [kard kézvédők – a szerk.], tárgymodelleket, babákat, papírmunkákat és a háztartás legkülönbözőbb tárgyait, elsősorban konyhaeszközöket és étkezési darabokat is.

A japán gyűjtemény legelső és egyben legnagyobb részgyűjteményét Xántus János gyűjtőtevékenységének köszönheti, aki 1869-ben 663 tárgyat vásárolt Japánban, azaz a teljes gyűjtésének egynegyede innen származik.

A tudatosan összeválogatott japán gyűjtések két személyhez köthetők. Egyikük, Flesch Aladár évekig szolgált Jokohamában mint osztrák–magyar császári és királyi főkonzul, és ez idő alatt több ezer japán műtárgyat vásárolt meg. Gyűjteményének egy részét a Néprajzi Tárnak ajándékozta, egy másik része az Iparművészeti Múzeumba, majd a Hopp Ferenc Ázsiai Mú-

Buddha-szobor
(Baráthosi Balogh Benedek gyűjtése)

vészeti Múzeumba került át. A „néprajzi” anyag 1897-ben, 1900-ban és 1907-ben érkezett meg, összesen 560 darab. Jelentős része kerámia és fegyver, a többi tárgytípus háztartási eszközöket, viseletdarabokat és babákat tartalmazott.

Flesch magángyűjteménye hosszú évek válogatása során jött létre, és több, valóban értékes darabot foglalt magába. Baráthosi Balogh Benedek mandzsú-tunguz szakértő ehhez képest jóval rövidebb idő alatt, alig egy év során állította össze tárgygyűjteményét, mely összetétele alapján sokkal inkább hasonlítható a Xántus János által vásárolt anyaghoz, mint Flesch gyűjteményéhez.

Baráthosi Balognak a Néprajzi Tár számára eladott anyaga valamivel több mint 500 darabot foglalt magába. Ezeket 1903 és 1904 során vásárolta meg egy nagy ívű ázsiai kutatási és gyűjtési koncepció első lépéseként. Baráthosi Balogh a magyarok feltételezett ázsiai őshazája kutatásának szentelte az életét. Baráthosi Balogh a magyarok rokonai közé sorolta a japánokat is, és gyűjtését keletről nyugatra haladva ezért épp itt kezdte meg. A Japánban végzendő munkára öt évet tervezett, az orosz–japán háború azonban közbeszólt,

Japán csésze (Baráthosi Balogh Benedek gyűjtése)

így a vidéki kutatóit meg sem tudta kezdeni. A Tokióban vásárolt tárgyai

között egyaránt találunk lakk-tárgyakat, házi oltárokat, háztartási eszközöket, babákat.

Az úgynevezett *Néprajzi Missio* anyaga a legegységesebb keletkezésű a Néprajzi Múzeum egészét nézve. Ez a gyűjtemény a föld legkülönbözőbb pontján működő misszionáriusok alkalmi gyűjtéseként állt össze, akik egy budapesti plébános, Ribényi Antal felhívására küldtek Budapestre néprajzi tárgyakat egy, a honfoglalás ezeréves ünnepére tervezett és megvalósított, 1896-os kiállítás számára. Ez került azután a Néprajzi Tárba 1898-ban. Japánból összesen 200 tárgy gyűlt össze, típusuk szerint kerámia, fegyver, háztartási eszköz, edény, illetve különböző nagyobb eszközök modellje.

Egy további jelentős magángyűjtő és műtárgykereskedő, a fiemei Giovanni Bettanin 1899-ben és 1904-ben több mint ezer elsőrangú és ritka néprajzi tárggyal gyarapította a Néprajzi Tár ázsiai és óceániai anyagát. A két megvásárolt gyűjteményben összesen 76 darab japán tárgy szerepelt, 26 elefántcsont faragás, 8 kerámia, egy könyv és egy tuskészlet, valamint 37 szobor, két maszk és egy napernyő.

Japán geta (Baráthosi Balogh Benedek gyűjtése)

Japán női bábu

Az első világháború előtt egy magyar magángyűjtő, Karácson Árpád gyarapította tovább a Néprajzi Tár japán állományát. Ő a japán írászat tárgyaiból ajándékozott hatvan darabot a múzeumnak 1903-ban – nyílvevesszőket és különböző minőségű bambuszíjakat.

1914-ben Pázmán Ferenc 61 japán tárgyat adott el a múzeumnak. Pázmán egy Budapesten élő műtárgykereskedő volt, aki a világ minden részéről gyűjtött néprajzi és iparművészeti tárgyakat. A Japánból származó tárgyak között 18 mívés *necuke* található, kerámiák, érmék és szobrok mellett.

Ugyancsak több különböző földrajzi területről származó tárgyat tartalmazott az eredetileg egy magánmúzeum létrehozásán fáradozó Zichy Jenő gróf 1920-as letéti anyaga. Ennek japán eredetű tárgycsoportja csaknem háromszáz darabot számlált, és a fegyverek (kardok, dárdák és nyilak) mellett kerámiát, háztartási tárgyakat, valamint 34 értékes *cubát* foglalt magába.

A második világháború után viszont már alig történt érdemleges gyarapodás a gyűjteményben. Egy magángyűjtő 1968-ban ugyan csaknem 450 tárgyat adott el a múzeumnak, köztük 133 japán nyilat, 48 pár evőpálcikát és 47 *cubát* – ez utóbbiból azonban 36 darabot a múzeum 1973-ban elcserélt egy svájci magángyűjtővel és műtárgykereskedővel, Everett Rassigával.

1978-ban a tokiói Muszasio Zeneakadémia öt japán hangszer ajándékozott a gyűjteménynek, 1984-ben pedig a szintén tokiói székhelyű Kímonóintézet 117 babát, képet, makettet és textíliát adott csere formájában a múzeumnak.

Összesen négy tárgyat ajándékozott a Néprajzi Múzeumnak 1978-ban egy budapesti magángyűjtő: két lakkdobozt és két legyezőt. A tárgyakat azért érdemes megemlíteni, mivel a 19. század első felében készültek, tehát nem jelenkori gyűjtésből származnak, s nem a megvásárlásuk után közvetlenül kerültek a gyűjteménybe, hanem hosszú ideig egy magángyűjteményben lappangtak.

Földrajzilag értelmezve a japán gyűjteményhez kapcsolódik az ajnu anyag is Baráthosi Balogh Benedek gyűjtése révén. [Az ajnuk a japán szigetvilág egyik őshonos népe, többségük Hokkaidón és Honsún, valamint Szahalinon és Kamcsatkán él – a szerk.]

1913 végére Baráthosi Balogh a kutatást és a gyűjtést a sarkvidéki népekre szándékozott kiterjeszteni. Ezt az utat Baráthosi Balogh újabb három évre tervezte. 1914 áprilisában hagyta el Európát, és május 15-én érkezett meg Japánba. Eredeti terve szerint az ajnuk között május hónapban gyűjtött volna. Mégis csaknem egy hónapos késéssel indult a Japánhoz tartozó Hokkaidó szigetére. Május 27-én érkezett meg a hokkaidói Hakodate városába. Jegyzeteiben megemlíti, hogy már korábban, 1904-es Japánban való tartózkodása idején is járt (a fiával együtt) a hokkaidói ajnuknál. A nagyjából kétezer darabot számláló ajnu gyűjteményét részben a hokkaidói, részben a szahalini ajnuktól vásárolta meg. Az első világháború kitörése miatt azonban csak 1914 augusztusáig maradt ezen a területen.

A háborús helyzet miatt 1914 szeptemberében végül el kellett hagynia Japánt. Ajnu gyűjteményének egy része (a többi néprajzi anyaggal együtt) Habarovszkban,

Egy japán szerzetes szobra (Zichy-gyűjtemény)

másik része Japánban maradt. Személyes utánjárása eredményeképp a Japánban hagyott ajnu tárgyak végül 1922-ben mégis megérkeztek Európába. A gyűjtőút támogatása fejében a gyűjtemény harmada a budapesti Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárát illette meg. 1928-ban így végül 324 ajnu tárgy került a Néprajzi Tárhoz, melynek csaknem egyharmada az oroktoktól [Szahalin szigetén élő mandzsu-tunguz nyelvű csoport – a szerk.] származott.

A budapesti ajnu anyag jól tükrözi a gyűjtés körülményeit és a gyűjtő szándékait is. A rendkívül rövid idő alatt, amit Baráthosi Balogh az ajnuk közötti gyűjtésre szánhatott, szinte minden olyan típusú tárgyból gyűjtött (a tervének megfelelően több darabot is), amihez az adott évszakban és korlátozott pénzügyi lehetőségei révén hozzáférhetett. Így egyaránt találunk rituális, valamint vadász- és halásztárgyakat benne.

Az az akadémiai kezdeményezés, melynek hatására Baráthosi Balogh a gyűjtését végezte, az európai (némi fáziskéséssel pedig a japán) etnológia és antropológia ajnuk iránti felfokozott érdeklődésével magyarázható a 19. század legvégén és a 20. század első felében. Noha az ajnuk sosem éltek az európaiak által gyarmatosított területen, a felületesebb szemlélő szemében fizikai megjelenésük folyamatosan az európaiakkal való rokonságuk

Szacuma tál

elméletét, ennek révén pedig a múlt egy-egy szeglete feltárásának lehetőségét táplálta. Az ilyen jellegű érdeklődés következtében rövid idő alatt több ezer darabos gyűjtemények jöttek létre európai múzeumok raktáiraiban és magángyűjtők tárolóhelyiségeiben az ajnu anyagi kultúrából.

A Néprajzi Múzeum japán gyűjteménye tehát viszonylag kis számú gyűjtő anyagából alakult ki, és ezek között a gyűjtők között szinte valamennyi gyűjtőtípust megtaláljuk. Az egyes részgyűjtemények egymástól és az európai japán gyűjteményektől függetlenül jöttek létre. Bár néhány gyűjtés közülük (ilyen például a Xántus-féle és a missziós) szervesen beleilleszkedett a 19. század második felének és végének gyűjtési tendenciáiba és típusaiba, a kialakult japán gyűjtemény egészében rendkívül egyedi és sajátos maradt.

A kimonóhoz viselt cipő, japánul: zóri

